

Katarzyna Mroczek

"Jan Kochanowski i epoka Renesansu"

Biuletyn Polonistyczny 21/4 (70), 96-101

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jako ostatni referent wystąpił dr Stefan Nieznanowski (UMCS). Jego referat, zatytułowany "Z badań nad czytelnictwem w czasach staropolskich. Rejon Lubelszczyzny", opracowany został w oparciu o księgozbiory mieszczańskie, pochodzące z lat 1593-1638. Oprócz źródeł zawierających dane na temat bibliotek mieszczańskich zachowały się również dane na temat księgozbiorów kościelnych. Brak natomiast źródeł, które określałyby księgozbiory szlacheckie. Księgozbiory mieszczan lubelskich w wymienionym okresie zawierały od 3 do 360 pozycji. W bibliotekach znajdowały się teksty zawodowe, gramatyki, słowniki, literatura antyczna (grecka i rzymska), teksty filozoficzne i teologiczne, modlitewniki, zbiory kazań, publikacje prawno-polityczne, współczesna literatura polska (Rej, Kochanowscy, Klonowic) i obca (Alciatus, Lipsius) oraz poradniki praktyczne (np. poradnik myśliwski).

Mgr Katarzyna Mroczek

„Jan Kochanowski i epoka Renesansu”

W dniach 26 i 27 kwietnia 1978 r. odbyło się zebranie naukowe pt. "Jan Kochanowski i epoka Renesansu", zorganizowane przez Pracownię Historii Literatury Staropolskiej IBL.

Pierwszy obszerny referat, zatytułowany "Edycja »Dzieł wszystkich« Jana Kochanowskiego", wygłosiła prof. Maria Renata Mayenowa. Poinformowała, że "Dzieła wszystkie" zamierzone są jako edycja jubileuszowa w ramach serii Biblioteka Pisarzy Polskich IBL. Ukazywanie się poszczególnych tomów winno się rozpocząć w roku 1980, zamknąć zaś w 1984. Edycja jest pomyślana jako zespół złożony z 12 części, zakończony pełną konkordancją języka poety (t. XII). Z edycją związana jest rozszerzona i zaktualizowana bibliografia wydań poety, oparta na dziele K. Piekarskiego.

Porządek edycji przewiduje w czterech pierwszych tomach zespoły tekstów lirycznych ("Psałterz", "Treny", "Pieśni", "Fraszki"), a na końcu - zespoły tekstów poetyckich łacińskich (t. XI). Pozostałe tomy

mają mieć następującą numerację: "Odprawa posłów greckich" (t. V), "Fragmenty" (t. VI), "Mniejsze utwory poetyckie i prozaiczne o charakterze politycznym" (t. VIII), "Fenomena" i "Aratus" (t. IX), "Nowy Charakter" (t. XI). Listy poety są przedrukowywane wraz z utworami, którym towarzyszyły. Nie jest ustalone miejsce listu do Engelwедера. Wstęp, pióra Januszowskiego do edycji "Jan Kochanowski" ma się znaleźć w aneksie do pierwszego tomu wydania, wstęp - do "Fragmentów" - w tomie przeznaczonym na "Fragmenty".

Każdy tom polskojęzyczny ma zwykle dwóch wydawców: historyka literatury i językoznawcę. W wypadku edycji dzieł Kochanowskiego w zespole wydawniczym dzieł łacińskich poety występuje ponadto filolog klasyczny.

Wstęp zawiera, jak zwykle, motywację wyboru wydania (i egzemplarza) stanowiącego podstawę fototypii, a co za tym idzie - podstawę transkrypcji i indeksu wyrazów i form oraz opis grafiki i gramatyki druku. Tom oznaczony numerem I zawiera ponadto wstęp orientujący w całości edycji, jej układzie i generalnych rozstrzygnięciach.

W wybranym przekazie poprawia się tylko to, co się uważa za niewątpliwe błędy druku. Oboczności wynikających z nieistnienia normy lub z jej rozchwiania nie ujednolica się. Błędy druku poprawia się kursywą w transkrypcji i umieszcza w osobnym wykazie - po fotokopii i transkrypcji. Interpunkcja transkrypcji, oparta na dziś obowiązujących zasadach, pozostawiona jest całkowicie do decyzji wydawców. Wybór wydania i egzemplarza stanowiących podstawę przedruku winien być - w przekonaniu referentki - oparty na porównaniu wszystkich istniejących wydań, które wyszły z oficyny Januszowskiego. Zmiany tekstowe warto zamieścić w osobnym aneksie, w układzie, który unaocznia uzasadnienie niektórych rozstrzygnięć tekstologicznych. W propozycji referentki tradycyjny aparat krytyczny rozplywa się między wykazem błędów druku, wykazem odmian tekstowych i poszczególnymi punktami komentarza.

Indeks wyrazów i form uwzględnia uwikłania frazeologiczne poszczególnych wyrazów, zbliżając się pod tym względem do indeksu "Dafnidy" (w wydaniu Biblioteki Pisarzy Polskich). Komentarz musi podawać źródła wyjaśnienia - jeśli wydawca nie może ich podać, komentator winien to

wyraźnie powiedzieć. W wypadku, gdy utwór lub jego część stanowią przeróbkę innego tekstu, na przykład Horacego, komentarz przedrukowuje cały utwór bądź jego fragment w całości, w miarę możliwości na podstawie wydania, z którego mógł korzystać poeta. Jeśli teksty poety mają współczesne melodie, chcielibyśmy umieścić w aneksie fotokopię przekazu nutowego wraz z jego transkrypcją i opracowaniem muzykologicznym. Taki np. dwutomowy aneks do "Psałterza" stanowią melodie Gomółki i inne. Komentarz chciałby powiedzieć możliwie ściśle, co znaczy tekst w najprostszym znaczeniu danego wyrazu, oraz dać użytkownikowi możliwie bogaty materiał do interpretacji tekstu i osadzenia go w kulturze jego czasów. Chciałby także dostarczyć możliwie bogatego materiału dla ukazania warsztatu poetyckiego i przekładowego poety.

Referentka wyraziła przekonanie, że ani ustalenie tekstu, ani jego komentarz nie są możliwe bez zbiorów "Słownika polszczyzny XVI w."

Kolejny referat, zatytułowany "Łacińska poezja dworska Kochanowskiego związana ze Stefanem Batorem", wygłosił prof. Bronisław Nadolski. Zwrócił on uwagę na fakt, że Stefan Batory był pierwszym monarchą polskim, który prowadził politykę kulturalną: wykorzystywał on talenty współczesnych twórców do kształtowania opinii publicznej (nie tylko na terenie kraju, ale również poza jego granicami). Do tych pisarzy należał - obok K. Warszewickiego, A.P. Nideckiego, M. Bielskiego, M. Strykowski, J.D. Solikowski - również Jan Kochanowski. W okresie wypraw Batorego na wschód Kochanowski - przeciwny wojnom - pisze szereg utworów, w których podkreśla tryumf oręża polskiego i chwali zwycięskich wodzów ("Jezda do Moskwy", "Orpheus Sarmaticus", oda łacińska oraz pieśń polska związana z wzięciem Połocka w 1579 r.).

Omawiając te utwory, jak również wiersze poświęcone wielkim mężom stanu, podkreślił referent związki pomiędzy kształtem uroczystości okolicznościowych (powitanie Batorego w Zamchu koło Biłgoraja w 1778 r. - "Dryas Zamchana" i "Pan Zamchanus"; ślub Jana Zamoyskiego z Gryzeldą Batorówną - utwory wykonywane w czasie uroczystości weselnych) a kształtem utworów.

Doc. Teresa Michałowska mówiła o "Znakach czasu w poezji Kochanowskiego". Przedmiotem jej rozważań stały się właściwe Kochanow-

skiemu sposoby poetyckiego ewokowania pojęć i wyobrażeń czasowych. Referentka starała się dowieść, iż nie odbiegają one od ogólnych konwencji renesansowej poezji europejskiej, a tłumaczą się poprzez odniesienie do odpowiednich tradycji filozofii, mitologii, plastyki i literatury antycznej oraz do temporalnej symboliki biblijnej.

Nawrotne obrazy, symbole i metafory czasu w poezji Kochanowskiego zostały skupione wokół rysujących się dość przejrzyście koncepcji temporalnych, przeważnie zaczerpniętych z tradycji, a podtrzymywanych i rozwijanych przez myśl renesansową. Pojawia się tu najpierw - mające korzenie w filozofii antycznej i zarazem chrześcijańskiej - przeciwstawienie wieczności i czasu. Czas natury posiada w wyobraźni poety (w nawiązaniu do wyobrażeń starożytnych) strukturę kolistą i odznacza się nawrotnością: jest on wyrażany poprzez obrazy regularnych obrotów ciał niebieskich, personifikacje pór roku lub np. przez zwierzęce symbole wiecznej regeneracji. Czas ludzki, przeciwnie - jest wektorowy i bezpowrotny: jego właściwościom odpowiadają metaforyczne obrazy wody w ruchu lub biegu uskrzydłonego Czasu. Przeciwstawne sobie, ale zarazem dopełniające się wzajemnie, koncepcje "Czasu-destruktora" oraz "Czasu-odkrywcy" są szczególnie charakterystyczne dla refleksji filozoficznej oraz wyobraźni epoki renesansu. W pierwszym wypadku Kochanowski, świadomy tradycji antycznej, korzysta przede wszystkim z sugestii podsuwanych przez Biblię, odwołując się do symboli przemijania i destrukcji, znamienych dla Starego Testamentu (jak np. dym, trawa, kwiat polny i inne). W drugim - ewokuje dwa zwłaszcza antyczne toposy: "Czasu-lekarza", przynoszącego ulgę zapomnienia, oraz "Czasu-dawcy pośmiertnej sławy poetyckiej".

Doc. Krystyna Stawecka w referacie pt. "O »Foricoeniach« Kochanowskiego" przedstawiła rozważania na temat tych utworów widzianych na tle łacińskiego epigramatu humanistycznego. Z zadaniem tym wiązały się liczne trudności: brak wydań krytycznych tekstów Kochanowskiego, edycji epigramatów łacińskich oraz kłopot z ustaleniem definicji gatunku. Referentka podkreśliła, że Scaliger wskazuje na takie cechy epigramatu, jak krótkość i występowanie pointy, w epigramacie greckim natomiast często pointy brakuje. To ostatnie spostrzeżenie jest dla badacza "Foricoe-

niów" niezwykle istotne, gdyż rodowód jednej czwartej części utworów znaleźć można (czego Kochanowski nie ujawnia) w antologii greckiej.

W przeciwieństwie do innych polskich poetów nowołacińskich, Kochanowski rzadko podejmuje tematy aktualne. Jednocześnie referentka wskazała na liczne związki "Foricoeniów" z poezją Roizjusza.

Końcowa część referatu poświęcona była rozważaniom nad tytułem zbioru, który wydaje się oryginalnym pomysłem poety. Doc. Stawecka ustosunkowała się również do propozycji (zawartej w wydaniu pomyślowym "Dzieł wszystkich") przełożenia tego tytułu na język polski. Zarówno sam pomysł, jak proponowany tytuł: "Dworzanki", zyskały akceptację referentki.

Jako ostatni zabrał głos mgr Władysław Korotaj, mówiący na temat "Bibliografii dzieł Jana Kochanowskiego". Stwierdził on, że praca ta ma być w pewnym sensie spisem załącznikowym drukowanych dzieł poety do pełnego wydania jubileuszowego. Konsultantem naukowym projektowanej bibliografii zgodziła się zostać prof. dr Alodia Kawecka-Gryczowa.

Pierwszą część pracy stanowić będzie zweryfikowana i uzupełniona "Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego, wiek XVI i XVII", opracowana przed laty przez Kazimierza Piekarskiego. W skład drugiej wejdą materiały z okresu staropolskiego i oświecenia, nie objęte bibliografią Piekarskiego, przedruki w śpiewnikach, kancjonałach, modlitewnikach, antologiach, podręcznikach. Tutaj znajdzie też miejsce skromny materiał z XVIII wieku i bibliografia przekładów na języki obce utworów Jana z Czarnolasu, które powstawały w omawianych stuleciach. Na osobną część trzecią złożą się zestawienia bibliograficzne wydań dzieł zbiorowych oraz poszczególnych utworów wydanych samoistnie, a także wyjątków z pism, które ukazały się w XIX i XX wieku. Analogicznie do części poprzedniej znajdzie się tu również bibliografia przekładów utworów poety na języki obce.

Pierwsza część bibliografii rejestruje dzieła Jana Kochanowskiego drukowane w ww. XVI i XVII, część druga poszerzona została o wiek XVIII, trzecia zaś ma ukazać wznowienia dzieł poety w ww. XIX i XX - do r. 1980 (może do 1984).

W zakończeniu referatu przedstawiona została metoda opisu. Podsta-

wą jest tutaj autopsja - dotarcie do wszystkich dostępnych egzemplarzy okresu staropolskiego i oświecenia, i identyfikacja. Schemat opisu zgodny jest na ogół z zasadami przyjętymi w zastosowaniu do starych druków.

Mgr Katarzyna Mroczek

Z działalności Pracowni Historii Literatury Oświecenia

W dniach 24-25 października 1977 r. odbyło się we Wrocławiu zebranie naukowe Pracowni Historii Literatury Oświecenia Instytutu Badań Literackich PAN. Otwarcia obrad dokonał doc. dr Roman Kaleta, po czym uczestnicy wysłuchali referatu dr Barbary Wołskiej pt. "Pierwszy rozbiór w poezji politycznej 1772-1776". Na podstawie analizy wybranych utworów autorka scharakteryzowała świadomość polityczną twórców wymienionego w tytule okresu, ewoluującą od nikłych przeczuć rozbiorów w 1772 roku do oceny tragicznego faktu historycznego - w utworach późniejszych.

W kolejnym wystąpieniu doc. dr Edmund Rabowicz przekazał informację o stanie prac nad monumentalnym dziełem - pełnym wydaniem poezji politycznej czasów stanisławowskich. Część pierwsza edycji obejmować będzie całość dostępnej poezji politycznej tego okresu, powstałej do r. 1773; część druga - lata 1773-1788; część trzecia - lata 1738-1795.

W dalszym ciągu autor przeszedł do zasadniczego przedmiotu swoich rozważań, które zgodnie z tytułem referatu dotyczyły "Zasad edycji poezji politycznej czasów stanisławowskich", i omówił kolejno następujące problemy: 1. kryteria, jakie należy stosować przy włączaniu utworów literackich do wspomnianej edycji; 2. granice tekstologiczne utworów; 3. podstawa wydania (editio princeps, editio ultima czy też wersja najbogatsza treściowo i formalnie); 4. zakres modernizacji pisowni - przedstawiając w poszczególnych punktach własne propozycje.

Obrady popołudniowe otworzył referat prof. dra Mieczysława Ingłota zatytułowany "Nieznajoma z podróży. (O elementach komedii oświece-